

2-Мавзу: Амалий менежментнинг ишлаб чиқариш жараёнини бошқарувдаги ўрни.

Режа:

1. Ишлаб чиқариш жараёнлари ва муносабатларни бошқариш.

2. Ишлаб чиқаришни бошқаришнинг асосий тамойиллари.

3. Иқтисодий ва бошқариш қонунлари, улардан ишлаб чиқаришни бошқаришда самарали фойдаланиш имкониятлари.

1. Бошқарув меънати, товар ишлаб чиқарувчиларнинг меънати ажралмас қисми, бошқарувнинг функциялари оператив бажарилиши тўғри ташкил қилинишига боғлиқ бўлади ва ишлаб чиқариш натижасига таъсир кўрсатади. Бошқарув меънати ақлий, ижодий характерларни ўзида мужассам этади.

Бошқарув меънатининг предмети ишлаб чиқаришнинг моддий элементи эмас, балки ахборот, ҳар-хил ҳужжатлар, бошқарув ечимлари ҳисобланади. Бошқарув меънатида ва техник бажарувчиларнинг улуши - бу меънат харажатларини олиш учун ахборотни қайта ишлаш, таъминлаш ва сақлаш асосий ўринни эгаллайди.

- Бошқарув мақсадга йўналтирилган жараёндек, авваламбор инсонларни бошқаришдир.
- Бошқарув меънати бошқарувчи ҳаракатларида, бошқарув операцияларида, яъни инсонлар бошқарув жараёнида намоён бўлади. Бошқарув жараёни қўйилган мақсаддан бошланиб, вазифа ва вазифанинг ечилиши билан якунланиб, мақсадга эришиш билан тугайди. Масала ечилгандан кейин, мақсадга эришишда, яна бошқа вазифа қўйилади, янги мақсад ва яна бошқарув жараёни бошланади.
- Мақсад → ҳаракат → натижа.
- Лекин бунда бошқарув жараёни назарий жиҳатдан тўғри бўлади, амалиётда бошқарув кўпгина, бир-биридан фарқланадиган жараёнларда ҳам намоён бўлиши мумкин.

Ишлаб чиқариш жараёнлари ва муносабатларни бошқариш кўйидаги кўпгина масалаларни ҳал қилишга қаратилган бўлади:

-техник, яъни ускуналардан фойдаланиши, меҳнат шaroитларини, ишлаб чиқаришни ташкиллаштириш ва Ҳ.к.;

-технологик, яъни лойиҳалаштириш ва технологик жараёнларни такомиллаштириш билан боғлиқ ишлар;

-иқтисодий, яъни корхона ички ва ташқи муҳитида иқтисодий муносабатларни такомиллаштириш;

-ташкилий, яъни ишлаб чиқариш ва меҳнатни ташкил қилишда бошқарув структурасини такомиллаштириш билан боғлиқ ишлар ва Ҳ.қ.;

-ижтимоий, яъни ижтимоий муносабатларни такомиллаштириш билан боғлиқ ишлар ва Ҳ.к.

- Бошқарув меҳнати қўйилган мақсадга эришишдаги жамоа аъзоларининг ҳаракатини мувофиқлаштиришга қаратилган. У корхона ривожига асосий ўрин тутди.
- Шундай вазиятлар бўлганки, бунда янги тайинланган раҳбар зарар билан ишлаётган корхонани фойда келтирадиган корхонага айлантирган. Бу шундан далолат берадики, бошқарув органи хўжалик фаолиятига бевосита таъсир кўрсатади.

2. Ишлаб чиқаришни бошқаришнинг асосий тамойиллари.

- Ишлаб чиқаришни бошқаришнинг асосий тамойиллари - бу фаолият юритишнинг асосий қоидаси, етакчи ғоядир. Ишлаб чиқаришни бошқариш тамойиллари деганда, иқтисодиётга рағбарлик қилишда асосланиладиган асосий қоида, йўл-йўриқ, хулқ меъёрлари тушунилади. Ишлаб чиқаришни бошқариш тамойиллари иқтисодиёт қонунлари таъсири натижасида менежмент усулларига боғлиқ ҳодисалар моҳиятини акс эттиради. Бошқарув механизми схемасини қуйидагича ифодалаш мумкин:

-

- Қонунлар тамойиллар усуллар
услуглар.

Ишлаб чиқаришни бошқаришнинг асосий тамойилларига қуйидагилар киради:

Бошқарувда яккабошчилик ва коллеги

ялик тамойили.

Илмийлик тамойили.

Режалилик тамойили.

Бошқарув шакл ва усулларини такомиллаштириб бориш тамойили.

Кадрлар танлаш ва жойлаштириш тамойили.

Шахсий ташаббус тамойили.

-
- **Бошқарувда яккабошчилик ва коллегиялик тамойили.** Яккабошчилик тамойили бевосита ишлаб чиқаришда корхона ходимлари аъзоларининг ягона раҳбар буйруқларига қатъий бўйсунушини талаб қилади. Юқори даражадаги раҳбар қуйи бўғин раҳбари ваколатига кирувчи масалаларни ҳал этмаслиги лозим.
 - **Илмийлик тамойили.** Бошқарув тамойиллари орасида валютаризмни инкор қилувчи ҳар бир раҳбар иқтисодий қонунлар, жамият ривожланишининг объектив йўналишлари, бу соҳада миллий ва чет эл тажрибасини қўллашини тақозо қилувчи ўрин эгаллайди.
 - **Режалилик тамойили.** Бозор иқтисодиёти шароитида ишлаб чиқаришни режали бошқариш - бизнес ва стратегик режасини тузиш - иқтисодий сиёсат амалга оширишнинг муҳим шартидир.

- Бошқарув шакл ва усулларини такомиллаштириб бориш тамойили. Бозор иқтисодиёти шароитида бошқарувнинг уч шакли мавжуд: хусусий, жамоа, давлат бошқаруви.
- Кадрлар танлаш ва жойлаштириш тамойили. Бозор иқтисодиёти шароитида кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйиш тамойили муҳим аҳамият касб этади.
- Шахсий ташаббус тамойили. Бозорда ишбилармон, омилкор, шахсий фойда учун ҳаракат қилувчи, тадбиркор кишилар фаолият юритиши керак.
- Жавобгарлик ва таваккалчилик тамойили. Тадбиркор ўз фаолияти учун жавобгар бўлиши, бунда маълум таваккалчилик ҳам ҳисобга олиниши, яъни тадбиркорнинг ўз ҳуқуқ ва мажбуриятлари бўлиши керак.

3. Иқтисодий ва бошқариш қонунлари, улардан ишлаб чиқаришни бошқаришда самарали фойдаланиш имкониятлари.

- Иқтисодиётни бошқариш тизимида иқтисодий қонунлар етакчилик қилади. Инсонлар меҳнатини эркин бирлаштирувчи ва тартибга солувчи бошқариш тизими мақсадларни аниқ белгилаш, уларни амалга ошириш йўлларини излаш, улар эришилган натижаларига баҳо бериш, иқтисодий самарадорлигида акс этувчи иқтисодий қонунлар талаблари аниқ ҳисобга олиш лозим.**

- **Жамият эҳтиёжларини мумкин қадар кам ресурслар сарфлаб иложи бориचा тўлиқ қондириш қонуни. Жамиятдаги барча иқтисодий ва ижимоий жараёнлар, уларни амалга ошириш қонунлари бу қонунга амал қилади, чунки у қуйидагиларни ифодалайди:**
- **-ишлаб чиқаришнинг объектив йўналиши, унинг халқ фаровонлигини ошириш, шахсий ҳар томонлама ривожлантиришга қаратилганлиги;**
- **-инсонлар хўжалик фаолиятининг асосий сабаблари, умумхалқ иқтисодий манфаатларининг етакчилиги;**
- **-ишлаб чиқариш самарадорлигининг ижтимоий-иқтисодий моҳияти.**

БОЗОР МУНОСАБАТЛАРИ ШАРОИТИДА БУ ҚОНУННИНГ МАЗМУНИ ҲАР ТОМОНЛАМА БОЙИБ БОРАДИ.

- **Қиймат қонуни ёки нарх қонуни.** Товарларнинг пулда ифодаланган қиймати нарх деб аталади. Нарх эса талаб ва таклифга боғлиқ равишда аниқланади. Нарх бозор бараметридир: агар талаб ва нарх юқори бўлса, ишлаб чиқариш кенгаяди. Талаб ва нарх пасайганда ишлаб чиқариш қисқаради. Талаб ҳажми ва таркиби таклиф ҳажми ва таркибига тенг бўлган ҳолдаги нарх мувозанат нархи дейилади.
- **Ишлаб чиқариладиган ҳар бир товар тури, ҳажми уларга бўлган ижтимоий эҳтиёжларга тенг бўлиши, яъни тўлов қобилиятига эга талабга тенг бўлиши керак.**
- **Талаб қонуни.** Унинг мазмуни шундан иборатки нарх қанча юқори бўлса, талаб шунчалик кам бўлади. Талаб ҳаридорнинг тўлов қобилиятини ифодалайди.
- **Таклиф қонуни.** У нарх ортиши билан таклиф ортишини ифодалайди. Таклиф - бу бозордаги товар ва хизматларнинг ҳажмини ифодалайди.

- **Истеъмолчи нуқтаи назаридан энг сўнгги нафлилик қонуни. Нафлик - товар ва хизматлар истеъмолидан қониқишни билдиради. Умумий нафлилик маълум товар ва хизмат бирлигидан қониқишни билдиради. Сўнгги нафлик - шу товар ва хизматнинг яна сотиб олишдан қониқишни билдиради.**
- **Шундай қилиб, бозор муносабатлари шаклланаётган шароитда иқтисодий қонунлардан фойдаланиш имкониятлари ҳар томонлама кенгайиб боради.**

- **«Конун» умумий тушунча бўлса, конуният унинг бир қисми ҳисобланади. Иқтисодий конун ва конуниятлар инсон онги ва савиясидан ташқарида амал қилади. Менежерлар уни тўғри тушуниши ва ундан ўз фаолиятида оқилона фойдаланиши лозим. Бозор иқтисодиёти тизими конунларни тўғри тушуниш ва ундан оқилона фойдаланишни талаб қилади. Менежментнинг қуйидаги конунлари мавжуд:**
 - **ихтисослаштириш конуни;**
 - **интеграция конуни;**
 - **марказлаштириш конуни;**
 - **демократизациялаш конуни;**
 - **вақт конуни (вақтни иқтисод қилиш конуни).**

-
-
- Ихтисослаштириш қонунининг моҳияти шундаки, корхонани бошқариш маълум миқдордаги бошқарувчилар, раҳбарлар томонидан амалга оширилади. Улар ўз фаолиятлари жараёнини меҳнат тақсимооти асосида ўзига хос қуйидаги функциялар бўйича (режалаштириш, ташкил этиш, мувофиқлаштириш, фаоллаштириш, назорат) амалга оширади:
 - меҳнат воситалари бўйича (ахборотларни йиғиш, қайта ишлаш, таҳлил қилиш усуллари);
 - функцияларни бажариш ҳажми ва меҳнатга бўлган талаб бўйича (бўлим раҳбарлари ва унга бўйсунувчилар);
 - менежмент ваколати бўйича (менежмент даражаси, ҳуқуқи, масъулияти ва бошқалар).

- **Интеграция қонуни – бу объектив қонун бўлиб, менежмент барча бошқарувчи ходимлар фаолиятини интеграцияси асосида амалга оширишни кўрсатади. Бундай эҳтиёж ишлаб чиқариш ва бошқаришга бўлган талабдан келиб чиқади ва амалга оширилади.**
- **Бошқаришнинг интеграцияси унинг қуйидаги таркибий қисмлари ёрдамида намоён бўлади:**
- **мақсад – бошқаришнинг интеграцион омил сифати;**
- **менежмент механизми – баланслашган усули ва менежмент жараёни сифатида;**
- **структуравий бўлинмалар ва уларнинг функцияларини мувоффиқлаштириш сифатида;**
- **ахборотлар билан таъминлаш - менежмент бўлинмалари ўртасида боғлаш сифатида.**
- **Менежментнинг марказлаштириш қонуни. Бу қонун марказдан ва қуйидан бошқаришнинг оптимал (энг қулай) вариантыни топишни талаб этади.**

-
- Корхонани менежмент кафолатлари асосан куйи бошкарув органларига берилган бўлса, бунини марказлашмаган бошкарув дейилади.
 - Марказлашган бошкарувнинг афзалликлари куйдагилар куйдагилар:
 - ихтисослашган бошкарув хизмати фаолиятини мувофиқлаштириш ва назорат қилиш имкони туғилади;
 - Ўарақатнинг ягона келишилган тартиби таъминланади;
 - менежмент меънати билим ва тажрибадан унутмироқ фойдаланиш имконини беради.
 - Куйидан бошқариш раъбарлик лавозимидаги шахснинг масъулиятини оширади, ўзига нисбатан талабчанлик кучаяди ва ўз иш жойида мустақам бўлиш имконини беради.

-
- **Демократизациялаш қонуни.** Бошқариш самарадорлиги одамлар манфаатига мос тушадиган бўлганда самарадорлиги таъминланиши мумкин. Манфаатдор ҳар бир шахс, бошқарув ходими меҳнат жамоаси учун хос бўлган жараён ҳисобланади. Бу эса менежмент жараёнини нафақат малакали, қолаверса демократик бўлганда таъминланади. Бу қонун моҳиятига кўра жамоада одамларнинг бир-бирига бўлган ўзаро муносабатини акс эттиради, яъни раҳбар ва буйсунувчилар ўртасидаги ўзаро алоқани акс эттиради.
 - **Вақт қонуни (бошқаришнинг вақтни иқтисод қилиш қонуни)**- бу бозор иқтисодиётининг муҳим қонунидир. Вақт иқтисодий категория бўлиб, унинг кадр-қиммати корхона фаолиятининг барча томонларини ўз ичига камраб олади жумладан ишлаб чиқариш тезлиги, айланма капитал айланмаси, ўзгаришга муносабат, меҳнат унумдорлиги, меҳнат қуролларидан фойдаланиш харажатлари (амортизация, солиқ) ва бошқалар.